

DOKUMENTY A MATERIÁLY

O ZASTOUPENÍ SLOVÁKŮ V C. A K. NÁMOŘNICTVU

RENÉ GRÉGR

GRÉGR, R.: On the representation of the Slovaks in the King and Emperor's Navy. *Vojenská história*, 3, 4, 1999, pp. 93 – 95, Bratislava.

The author outlines the achieved level of knowledge in the historiography on the Slovaks generally in the King and Emperor's Navy. He confronts and reviews some data, often taken over without any criticism from the Austrian historian H. Sokol, as for example those on national composition in the Austro-Hungarian Navy generally and particularly in the period of the WW1 and the relevant incorrect data on the number of Slovaks in the Austro-Hungarian King and Emperor's Navy. *Military History. Navy in Austro-Hungary. The Slovaks.*

O skutečnosti, že existovali Slováci, kteří v minulosti nosili uniformu rakouského námořnictva¹ se slovenská veřejnost doví jen z memoirové literatury a lépe na tom není ani historik.

Ještě téměř 50 let po skončení 1. svět. války existoval ve světové námořně-historické literatuře pouze jediný pramen², v němž byla zmínka o tom, že Slováci, byť v malém počtu, sloužili skutečně u c. k. válečného námořnictva. Tam uváděný údaj o jejich podílu ve složení mužstva a nižších poddůstojníků (0,4 %) byl donedávna přejímán, spolu s daleko nepřesnějšími údaji o zastoupení jiných národností i dalšími historiky. Teprve diskusní článek autora k 70-tému výročí vzpoury v Boce Kotorské,³ o jejíž příčinách se vedly zvláště před 2. světovou válkou prudké spory,⁴ uveřejněný v předním světovém časopisu *MARINE RUNDSCHAU*, upozornil na skutečnost, že rakouský historik H. Sokol se ve své knize dopustil hrubého omylu. Jako východzí základnu pro výpočet podílu jednotlivých národností sloužících za války v c. a k. námořnictvu (a v dalším jako důkaz viny těchto národností na této vzpouře srovnáním jejich podílu mezi zatčenými a mezi odsouzenými) z neznámého důvodu totiž zvolil zastoupení národností v odvodním ročníku 1913!⁵ Jenže ve válečném námořnictvu se i v míru sloužilo 4 roky a s vypuknutím války nastoupilo nejméně 8 ročníků zálohy. A jak uvidíme právě od ročníku 1905, jehož odvedenci až do konce války museli ještě sloužit, se počty nastoupivších rychle zvětšovaly absolutně a tím výrazně měnily podíl národností. Příčinou prvního byl záměr následníka trůnu, arcivévodý Franz Ferdinanda o výstavbu velké floty schopné operovat nejen na malém a uzavřeném Jadranu, příčinou druhé – technický pokrok. Složitější a větší dělostřelecké systémy (především u vícehlavňových věží nově stavěných bitevních lodí), zaváděná ra-

¹Oficiálně „k. u. k. Kriegsmarine“ – tedy „císařské a královské válečné námořnictvo“ – čímž měl být dokumentován konfederativní charakter této části ozbrojených sil monarchie po tzv. „vyrovnění“ z r. 1867.

Název „k. u. k.“ byl však zaveden až r. 1889, neboť do této doby zněl „k.k. Kriegsmarine“ tedy císařsko-královské.... Zkratka „k. u. k.“ se však v našich jazycích natolik vžila, že je použita i v dalším textu článku namísto oficiálního „c. a k.“. V německé literatuře je však zkratka „k. u. k.“ nadále a to důsledně používána.

²Hans Hugo SOKOL: Österreich – Ungarns Seekrieg 1914 – 1918. Amalthea Verlag, Wien 1933.

³René GRÉGR: Die Marinemeuterei in Cattaro und Franz Rasch *MARINE RUNDSCHAU*, Heft 6/1988.

⁴České, jihoslovenské ale i italské práce zdůrazňovaly národnostní charakter vzpoury. V Evropě však před válkou velmi známá práce vídeňského levicového sociálního demokrata a novináře Bruno Freie: *Die roten Matrosen von Cattaro* z roku 1927 však prohlašuje, že vzpoura byla důsledkem katastrofální zásobovací situace, zoufalých sociálních poměrů a hlavně tzv. Leninova Dekretu o míru po vítězné bolševické revoluci v Rusku.

⁵Jahresbericht der k. u. k. Kriegsmarine 1913, Hof-und Staatsdruckerei, Wien 1913, Beilage: Nachweisung über die Muttersprache der... im Jahre 1913 assentierten.

diotelegrafie, nová složitější technika lodního pohonu (turbíny) a nové zbraně vůbec (ponorky, hydroaviony) vyžadovaly obsluhu s vyšším než základním vzděláním resp. i předchozí odbornou praxi a toto vše bylo těžko možno hledat u rybářů z Dalmacie či Istrie či sedláků z agrárních oblastí monarchie. Lze to dokumentovat na počtu Čechů jejichž zastoupení se během pouhých 8 let oproti ročníku 1905 zvětšilo trojnásobně. Naproti tomu zjištění přesného počtu skutečných Slováků, kteří za války sloužili v c. a k. válečném námořnictvu je nemožné. Je tomu tak především proto, že jinak vynikající statistika námořnictva národnost svých příslušníků nezjišťovala. Je ovšem pravdou, že každý branec při odvodu měl nahlásit svou mateřskou řeč, ale v praxi (jak lze snadno doložit) se to nahrazovalo položkou: „Spricht“ (t.j. „mluví“). A tam se poté pro statistiku bral údaj prvý. Uvedl-li branec pořadí: Deutsch- Tschechisch figuroval v kolonce s mateřskou řečí německou, bylo-li tomu naopak pak českou. Stejně to bylo u Slováků z Uher, ovšem ale až od odvodního ročníku 1910, kdy poprvé se začala slovenština jako mateřská řeč evidovat. Velmi důkladně se ovšem zjišťovala domovská příslušnost⁶ a ta se pak statisticky evidovala podle jednotlivých zemí. Zatímco v rakouské části monarchie jich v námořní statistice figurovalo 13, (např. Tyrolsko, Čechy, Morava, Slezsko, Dalmacie, Slovinsko jako „Krain“ atd. atd.), za Uhry se tam nacházely jen kolony 2. Jedna za vcelku autonomní Chorvatsko, druhá pak za Uhersko jako celek. A v tomto celkovém údaji se pak ztratili i ti Slováci, kteří se jimi cítili.

Výsledky každoročně prováděných statistických šetření byly pak publikovány v příloze výroční zprávy⁷ („Jahresbericht der k. u. k. Kriegsmarine“) určené ale jen pro služební potřebu. Ta v plném rozsahu byla vydána naposledy za rok 1913, takže přesný údaj o počtu Slováků uvádějících slovenštinu jako svou mateřskou řeč na prvním místě máme pouze za 4 roky. Tyto 4 roky sice stačí pro určení počtu Slováků, kteří sloužili v námořnictvu na začátku roku 1914, nikoliv však pro jejich celkový počet za války, který se musíme pokusit zjistit analýzou jiných, ale souvisejících údajů za delší časové údobí. Dříve však nutno uvést počty branců námořnictva, udávajících podle statistiky mateřskou řeč slovenskou. Bylo jich málo a to v ročnících 1910 až 1913 postupně 15, 10, 34 a 26, celkem tedy 85. To odpovídá podílu ve výši 0,46% u mužstva a nižších poddůstojníků sloužících v c. a k. námořnictvu těsně před vypuknutím války.

Za války, po nastoupení rezervistů starších ročníků, však tento podíl musel zákonitě klesnout. Lze to dokázat sice jen nepřímými údaji, ale jejich výchozí základna je nesporná.

Jak vidno z údaje branců – Slováků, jejich počet byl v posledních 2 letech před válkou výrazně vyšší než 2 roky předtím. Pomíneme-li možný vliv postupně se zvyšujícího národního uvědomění, pak zcela nesporným je vliv radikálně se zvyšujícího počtu nových námořníků z Uher, Chorvatsko v to nepočítaje. Dokazují to čísla o počtu námořníků a poddůstojníků podle domovské příslušnosti podle stavu k 31. prosinci každého uvedeného roku.

	1905	1909	1913
Celkový počet	10 341	13 776	17 689
z toho Uher bez Chorvatska	1 236	2 638	3 132

Počet námořníků uherské části monarchie vzrostl tedy v údobí 1905 až 1913 rychleji (1 : 2,53) než-li celku (1 : 1,71 %).

⁶Všechny ročníky „Jahresberichte der k. u. k. Kriegsmarine“ Beilage: Nachweisung über die Heimatzuständigkeit der Marinemannschaft und der Stabsunteroffiziere...

⁷Tyto „Jahresberichte...“ vycházely každoročně až do roku 1914, kdy vyšla poslední a to za celý rok 1913. Ucelená zpráva za prvé (tedy ještě mírové) pololetí 1914 byla sice připravena, ale ne vydána.

Zákonitě se tedy musel zvyšovat i počet branců z území dnešního Slovenska. To ale znamená na druhé straně, že jejich počet z ročníků starších, které mobilizovaly, byl na základě srovnání vyše uvedených údajů za roky 1905 až 1909 daleko nižší a to zhruba poloviční. A ještě nižší byl u slabších ročníků 1902 až 1904 tzv. „Seewehr“ (druhé zálohy) z níž navíc již všichni z různých vážných důvodů nenastupovali.

S přihlédnutím ke všem těmto uvedeným aspektům lze s dostatečnou mírou zodpovědnosti prohlásit, že počet c. k. námořníků hlásících se za 1. světové války ke slovenské národnosti, se pohyboval okolo 120.

V souvislosti s tímto závěrem, však neuškodí zmínit se o národnostním složení mužstva a poddůstojníků rak.-uherského válečného námořnictva vůbec a to především v době 1. světové války. Není tomu tak jen proto, že zčásti i ve vědecké cizí⁸, ale především tzv. populární české, slovenské, polské ale i německé literatuře se objevují údaje prezentující podíl českých a slovenských námořníků dohromady, ba mnohdy i v neodpovídající výši.

Podle již zmíněného rakouského historika H. Sokola bylo národnostní složení v rak.-uherském námořnictvu za války – na základě jeho mylného přístupu k zjišťování – toto:

Chorvati a Slovinci 34,1 %, Maďaři 20,4 %, Němci 16,9 %, Italové 14,4 %, Češi a Slováci 11 %, Poláci 1,8 %, Rumuni a Rusíni 1,4 %.

Počet branců jednotlivých národností v údobí 1905 – 1913 (zvolen dvouletý interval pro zkrácení tabulky) byl v absolutních číslech tento:

Národnost	1905	1907	1909	1911	1913
Chorvaté – Slovinci	1 053	1 233	1 404	1 418	1 896
Italové	756	752	587	534	805
Němci	540	819	769	735	941
Češi a Moravné	196	265	323	266	589
Maďaři	150	483	621	650	1 111

Převedeme-li tyto údaje na relativní, pak zjistíme, jak a kde se národnostní struktura v námořnictvu mění oproti více méně oficielním v údaji rakouského historika: Maďarů nebylo 20,4, ale jen 16,2 % a rovněž počet Čechů byl značně nižší, totiž 8,4 oproti Sokolem uváženým 10,6 %. Naopak vyšší byl podíl Němců (19,2 %) a také Italů (17 %). Vyšší byl i počet Jiho-slovanů a to 36,4 %.

Uvedené údaje jednoznačně prokazují dosti rychle postupující změnu národnostního složení rakousko-uherského námořnictva těsně před válkou a do jisté míry i jeho slavizaci a zároveň maďarizaci. Zvýšený a stále se zvyšující počet námořníků slovanských národností (nelze zapomenout ani na 1,8 % Poláků) spolu s vysokým počtem Italů pak pomáhá vysvětlit (spolu se zhoršujícími se sociálními poměry) i prudký nárůst revolučních nálad námořníků v závěrečných fázích 1. světové války. V tomto směru jsou tedy obvinění H. Sokola, připisujícího hlavní vinu na rozkladu k. u. k. Kriegsmarine právě oběma posledně uvedeným skupinám a dokládajícího toto, jeho statistickými údaji, rozhodně alespoň částečně oprávněná.

⁸Jde především o díla zabývající se historií 1. světové války vůbec. V námořně-historické literatuře se tak děje jen výjimečně, neboť je automaticky přebírán chybný údaj ze Sokolova díla, které je považováno za dodnes nepřekonané standardní dílo o účasti rakousko-uherského námořnictva v 1. světové válce.